

Dr. Solymos András ny. mk. alezredes, CSc.

AFGANISZTÁNI HÁBORÚK

A szerző ismerteti Afganisztán földrajzi elhelyezkedését, terepviszonyait, rövid történetét a körülötte elhelyezkedő nagyhatalmak szemszögéből, különös tekintettel a XIX.-XX. századra. Összefoglalja a három brit-afgán háború ütközeteit, a fegyverek és a taktika változását az elöltöltő kovás puskáktól a géppuskák, páncélozott járművek, tehergépkocsik és repülőgépek korszakáig. A szovjet invázió és háború vonatkozásában (1979-89) képet ad az ezt megelőző afgán politikai eseményekről, a háború rövid történetéről és azokról a változásokról, amelyek végbementek az Afganisztánban harcoló szovjet hadsereg fegyverzetében, szervezetében és harcászataiban a megszállástól a kivonulásig.

Kulcsszavak: Afganisztáni háború, harcok, az angolok 3 háborúja, a szovjetek inváziója

Eng. Lt. Colonel (Ret) Andras Solymos, CSc – Historical Afghan Wars

The author describes the geographical location, terrain and short history of Afghanistan from the viewpoint of great powers around her, especially in the XIX.-XX. centuries. He summaries the course and battles of the three British-Afghan Wars, the changing in weapons and tactics from the age of muzzle-loader muskets to the machine-guns, armoured vehicles, lorries and airplanes. In the case of Soviet invasion and war (1979-89), he gives a picture about the previous political events in Afghanistan, the short history of the war, the changing in the organisation, weapons and tactics of Soviet Army, fighting in Afghanistan, from the invasion to the withdrawal.

Keywords: Afghan Wars, British Wars, Invasions in Afghanistan, Battles in Afghanistan, Soviet Army in Afghanistan.

Wellington herceg, a waterloo-i győző, később brit miniszterelnök és konzervatív politikus állítólag azt találta mondani, hogy Afganisztánba könnyű bevonulni, csak nehéz kijönni belőle. Nyilván tudta miről van szó, hiszen katonai pályafutása kezdetén hosszú ideig harcolt Indiában. Szavai – úgy tűnik – máig nem vesztek aktualitásukból. Érdemes tehát kissé áttekinteni az angolok három háborújának és a szovjet invázióknak a vázlatos történetét – meglehetősen tanulságos.

Afganisztán a Közép-Ázsiai régióban fekszik, a Földközi-tenger térségét a Kínával és a Távol-Kelettel összekötő kereskedelmi útvonalon. A mi Európa-centrikus történelmi tudatunkban kevésbé fért bele az a tény, hogy az arab, majd a török birodalom, a perzsák és

India milyen viszonyban voltak egymással. Szintén kevésbé tudatosult, hogy a hétéves háború (1756-63) során, a francia és brit gyarmatosítók küzdelmeiben a franciák jelentős pozíciókat vesztek. Többek közt Indiában a brit hegemonia egyértelművé vált, a Brit Birodalom és a Kelet-Indiai Társaság katonai erői szilárdan kézben tartották a hatalmat, a tisztviselők pedig a közigazgatást. Mivel Indiában nem törzsi szintű társadalommal, hanem egy nagy hagyományokkal rendelkező magas kultúrával találkoztak a gyarmatosítók, a társadalom hagyományos szerkezete, szervezése is tovább élt, bizonyos fokú önállóságot hagyva az egyes helyi uralkodóknak, amelyek rivalizálását az angolok alaposan ki is használták.

Afganisztán a perzsa birodalom és India közé szorítva helyezkedett el, az ókorban a perzsa birodalom része volt, majd makedóniai Nagy Sándor indiai hadjáratának során görög uralom alá került. Ezt újabb perzsa, majd arab, később török hódítás követte. A XVI. sz. elején az indiai mogul birodalom első fővárosa még Kabul volt, majd a század folyamán a perzsák és az indiaiak osztották fel maguk között. A helyi nomád törzsek kevésbé voltak fogékonyak ezekre a törekvésekre és a zömében hegyes terep és a szélsőségesen szárazföldi éghajlat zord körülményeit is jól kihasználva, fegyveres küzdelmet folytattak ellenük. 1747-re létrejött egy önálló afgán állam, amelyik még hódításokra is képes volt Indiával és a perzsákkal szemben. 1823-ban India felől a szikhek meghódították Afganisztán délkeleti részét és ezzel a brit birodalom befolyása is megjelent Afganisztánban – a mai Pakisztán területén.

Afganisztánt középen a Hindukus magashegység választja ketté, amely azután a Himalájával folytatódik. Ez a hegyvonulat egészen Kínáig, majd annak területén áthaladva gyakorlatilag elválasztja Közép-Azsiát az indiai szubkontinentstől és Hátsó-Indiától. A még járható nyugati és észak-dél irányú útvonalak Afganisztánon áthúzódtak, fontosságának ez volt az oka. Az angolok az akkoriban keletre és délre erőteljesen terjeszkedő cári Oroszországot fenyegető riválisnak tekintették, hiszen az orosz csapatok Afganisztán északi határain álltak. Ettől kezdve már az volt a kérdés, hogy melyikük képes befolyása alá vonni az afgán uralkodót, illetve a meghatározó politikai erőket, ellenőrizve ezzel a térség nagyjából északnyugat-délkelet irányú hágóit.

Az első brit-afgán háború (1838-42)

Az első brit-afgán háborút 1838-ban közvetlenül az váltotta ki, hogy orosz és a velük szövetséges perzsa csapatok ostromolni kezdték Herat városát, Afganisztán északnyugati részén. Ennek az előzménye az volt, hogy bizonytalan információk érkeztek a britekhez orosz-afgán tárgyalásokról, ami aggasztotta őket. Ezért ők is küldtek gyorsan egy követet Doszt Mohamedhez, az uralkodóhoz, a kapcsolatok szorosabbra fűzése érdekében. Erre az emír nyitott volt, de kérte a brit támogatást, hogy visszafoglalhassa a szikhektől Peshawart, amit ugyanis 1834-ben foglaltak el a szikhek a már említett hódító törekvésük okán. Ezt a luxust viszont az angolok nem engedhették meg maguknak, így azután valóban komolyra fordultak az emír tárgyalásai az oroszokkal. A tárgyalások azonban megszakadtak az uralkodó velük szemben is hasonlóan makacs szempontjai miatt és ez vezetett a herati orosz támadáshoz. Mindez azt a benyomást keltette az indiai angol főkormányzóban, hogy Doszt Mohamed nem angolbarát, ráadásul megbízhatatlan, így helyes lenne leváltani egy angolbarátnak tekintett figurára, Suja Sah Durrani személyében. Ezért elindított egy hadjáratot Afganisztán ellen, az akkori viszonyokhoz képest igen figyelemre méltó erővel, 21 000 fővel [4./1.]. A deklarált cél a szokásos volt, Suja Sahot trónra ültetni, csak addig maradni Afganisztánban, amíg Suja Sah képes megszilárdítani a hatalmát, ami annyit jelentett a gyakorlatban, hogy a brit katonai erő elnyomja az esetleges lázongást és angol pénzen

megvásárolják a törzsi vezetők kegyes jóindulatát. Ezen kívül természetesen határozott céljuk volt megóvni a régi-új emírt idegen hatalmak „káros” befolyásától is.

A brit csapatok a szokásos gyalogság, lovasság, tüzérség összeállításban vonultak fel, kiegészítve jelentős műszaki erőkkel, amelyek a várostromok, illetve erődítmények építése során fontos szerepet játszottak, de a folyóátkelések megoldásában, utak járhatóvá tételében is nélkülözhetetlenek voltak. A haderő zömét indiai hivatásos katonákból álló csapatok alkották, amelyeket brit tisztek vezettek, de voltak teljesen európai alakulatok is. A gyalogsági fegyverek elöltöltő, szuronyos puskák voltak („Brown Bess” – Barna Böske), a lovasság karabélyt, kardot és lándzsát hordott. A tüzérség elöltöltő tábori ágyúí lóvontatásúak voltak, a hegyi ágyúk málházottak, az ostromtüzérség vontatásánál még elefántokat is igénybe vettek.

Az afgánok az emír mintegy 3500 fős hadereje mellett alapvetően törzsi harcosokat állítottak ki, gyakorlatilag igen nagy számban, és így a nyílt összecsapásoknál többszörös fölény érték el [4./2.]. Ezek a harcosok a szokásos hidegfegyverek mellett jellegzetes hosszú csövű puskákkal voltak felfegyverezve. Puskáik a rájuk szerelt villás állványra voltak támaszthatók, ez viszonylag pontos célzást tett lehetővé, ami a lesből indított támadásoknál nagy előnyt jelentett. Öltözetük a szokásos helyi viselet volt, ez pedig jól megfelelt az ország terep és éghajlati viszonyainak. Mindenesetre messze jobban, mint a reguláris brit alakulatok igen látványos, színes ruházata. Létszámuk erősen változó lehetett, de nyilvánvaló, hogy különösebb logisztikát nem igényeltek és hétköznapi életük nem sokban különbözött a háborús állapotoktól. A reguláris katonaság erődítményekkel, várakkal és tüzérséggel is rendelkezett, tehát nem lehet egyértelműen azt állítani, hogy a britek oldalán jelentős haditechnikai fölény lett volna. Az ő előnyük a csapatok kiképzettségében és fegyelmében rejlett, aminek igen nagy jelentősége volt a kor harcéljárásában. A hosszú töltési folyamat ugyanis szilárd alaki fegyelmet követelt meg, annak érdekében, hogy a megfelelő irányba a szükséges tűzsűrűség kiváltható legyen, és közben kellő számú töltött fegyver is álljon a vezénylő tiszt irányítása alatt, tartalékként. Ugyanez a fegyelem kellett a támadáshoz és védelemhez legcélszerűbb alakzatok felvételéhez. Ezek az előnyök jól érvényesültek a nyílt ütközetekben, de nem sokat értek a lesből indított rajtaütésekkel szemben.

Kabulba a legrövidebb út az Indus völgyéből Peshawaron és a Khyber-hágón át vezet nyugat-északnyugat felé, de az indiai belső politikai viszonyok nem tették lehetővé, hogy ekkora erőt vonultassanak fel Punjab területén – a szikhek érzékenysége miatt –, ezért az inváziós erő a délebbre eső Bolan- és a Khojak-hágón át, a Kvetta-Kandahár-Ghazni-Kabul kerülő útvonalon vonult be Afganisztánba, délnyugat felől közelítve meg Kabult. A felvonulás 1838 decemberében kezdődött és 39 májusára érték el Kandahart, ahonnan a helyi politikai vezetők elmenekültek, így nyilvánítva ki lelkesedésüket az új emír iránt. Amúgy még indulás előtt kiderült, hogy Herat ostroma abbamaradt, tehát a támadás legfőbb, formális indoka voltaképpen megszűnt.

Az 1839-42 közötti háború főbb ütközeteiként Ghazni ostromát, a Kabulból való menekülést, Jallalabád ostromát és az 1842-es kabuli bosszúhadjáratot tartják számon. 1839 júliusának végén érték el a britek Kandahár felől Ghaznit, ami jelentős erődítmény volt, külső várral és citadellával. A városkapukat az afgánok befalazták. Afgán csapatok támadást indítottak az ostromlott város felmentésére, de ez sikertelen volt, Suja Sah csapatai visszaverték a kisebb erejű támadást. A Kabul felé vezető kapu mögött nem volt barikád, ezért az angolok az egyik hajnalon egy osztaggal megközelítették a kaput, berobbantották, és egy rohamcsoporttal elfoglalták azt, majd a kapun át szuronyrohammal bevették a várost, miközben egy déli kapu ellen is támadást indítottak. Rákényszerültek erre a megoldásra, mert

igazi ostromtüzérségüket az ígásállatok hiánya miatt Kandahárban hagyták. A britek és védencük háborítatlanul menetelhetett Kabulba, amelyet augusztus 7-én értek el, ugyanis Doszt Mohamed, az előző emír elmenekült onnan, nem fogadván el a felajánlott "tisztes" angol vendéglátást Indiában. (Végül az afgán belső viszonyok miatti aggodalmában, élete megóvására mégis csak megadta magát és Indiába menekült.)

Az angolok berendezkedtek Kabulban, melynek során több súlyos hibát vétettek. Először is jelentősen meggyengítették az afganisztáni brit erőket. (Kabulban mindössze 5000 fő maradt, Kandahárban szintén.) Kabul mellett kiépítettek egy megerősített tábornokot, egy hegyekkel szorosan körülvett sík területen. Mi több, raktáraikat azon kívül helyezték el, a tábor védelmének vonalai pedig túl hosszúak voltak a csökkentett létszámú csapatok számára. Ráadásul a viszonylag kényelmes indiai szolgálat mintájára a katonák családjai is megjelentek (itt a bennszülött közkatonákat is bele kell ebbe érteni), azt a nem túl téves benyomást keltve a helyi lakosságban, hogy az angolok talán hosszabb időre kívánnak berendezkedni, mint ahogyan azt ők szeretnék. Az újonnan kinevezett angol parancsnok Elphinstone tábornok lett, igen idős, gyengekezű ember, helyettese pedig Shelton dandártábornok, aki bátor, de rendkívül brutális figura volt. 1841 novemberében egy kisebb lázongás során Kabulban megölték az egyik angol tisztviselőt, decemberben pedig egy törzsi vezetővel való tárgyalásra csalták el a brit főmegbízottat, akit meggyilkoltak a tárgyaló partnerek. A helyzet tarthatatlanná vált, decemberben már a bántatlan elvonulásért próbáltak tárgyalni a britek. A kandahári angol parancsnok, Nott dandártábornok viszont rátermett ember volt, de az időjárási körülmények nem tették lehetővé a segítségnyújtást, Sale dandártábornok Jallalabádban volt a Kabulból előzőleg kivont csapatokkal, amelyekkel még októberben indult el a Khyber-hágó és Peshawar felé. Útközben folyamatosan támadták a menetoszlopát, így csak harcolva tudott eljutni Jallalabádig. A visszafordító parancs félúton érte, de ezt már végrehajthatatlannak ítélte meg.

1842. január 6-án indult el a hóban, gyalog a kabuli helyőrség 4 500 katonája (ebből 690 volt európai) 12 000 civilvel, gyermekekkel, családtagokkal, a megalázó megállapodás szerint hátrahagyva tüzérségüket – egy lovas tüzér üteg és három hegyi ágyú kivételével [4./3.]. Az első pillanattól kezdve folyamatosan támadásoknak voltak kitéve, az ígéretek ellenére, miközben küldöttségek jöttek hozzájuk egyre több pénzt és túsokat követelve. Ilyen tús lett végül Elphinstone és Sheldon maga is. Bár ezeket a kívánságokat megpróbálták teljesíteni, semmire sem mentek vele. A félúton lévő Gandamak város előtt, január 13-án egy úttorlasznál megvívta utolsó csatáját, amiben gyakorlatilag mindenki elpusztult. Egy orvos őrnagy a végkimerülés határán jutott el hírmondónak Jallalabádba. A brit hadsereg történetének sötét lapjává vált ez a kivonulás és további súlyos következményekkel járt a britek tekintélyének megingása miatt.

Sale dandártábornok jallalabádi megérkezése óta igyekezett rendbe hozni az erőd védőműveit, amelyek előzőleg meglehetősen romos állapotban voltak. Már decemberben körülvették az afgán harcosok a várost, de a britek az erődből kicsapva határozott ellentevékenységgel elűzték az ostromlókat. 1842 februárjában értesültek, hogy Pollock tábornok csapatai Peshawar felől a felmentésükre indulnak, ha ezt az időjárás lehetségessé teszi. Ezt a haderőt, amelyik 8 gyalogezredből, 3 lovasezredből és két tüzéregyből állt, sietve küldték a térségbe, okulva a Kabuli visszavonulás eseményeiből [4./4.]. Eközben a Kabulban hagyott Suja Sahot megölték saját katonai vezetői.

Áprilisban Akbar Khan vezetésével megjelentek az afgán csapatok 5-6 000 fővel Jallalabád előtt, addigra azonban az erődítések állapota sokat javult. Az ostromlottak arra az

elhatározásra jutottak, hogy maguk űzik el aktív tevékenységgel az ellenséget, nem várják meg a felmentőket. Jobbszárnyukkal a Kabul folyóra támaszkodva április 7-én megtámadták az afgán tábornok táborát, amelyik a folyó mentén nyugatra volt. Nagy veszteségekkel járó kézitusában felülkerekedtek és másnapra az afgán ostromlók elmenekültek, hátrahagyva tüzérségüket is. Pollock hadserege 13-án érkezett meg, de már nem volt dolga. Útközben csapatai Jallalabád felé haladva, a hágónál torlaszokba ütköztek, azokat szemből tüzérséggel rombolták, közben kisebb kötelékekkel megkerülték őket, és így küzdötték le az ellenállást, - egyszóval igyekeztek alkalmazkodni harcjelviszonyukban a helyi viszonyokhoz.

1842 további részében Pollock tábornok mintegy 8 000 fős hadserege elfoglalta Kabult, majd

együttműködve Nott Kandaharból beérkező csapataival (3 000 fő) megkezdték parancs szerinti visszavonulásukat Indiába a Jallalabád –Khyber-hágó – Peshawar menetvonalon. A Kabultól nyugatra őrzött foglyokat előzőleg kiszabadították, de mire az angolok odaértek, a katonai sikerek hatására azok már lényegében szabadok voltak. Visszavonulásuk során az angolok elpusztították a kabuli bazárt, földdel egyenlővé tették az útjukba eső minden települést és lerombolták Jallalabádot is, annak ellenére, hogy az afgán harcosok folyamatosan támadták őket az elvonulás alatt. A katonák bosszúszomját a kabuli helyőrség téli visszavonulásának és lemészárlásának szörnyű nyomain még tovább fokozták. A megtorlás azonban nem változtatott azon a tényen, hogy a britek súlyos vereséget szenvedtek, fel kellett adniuk azokat a politikai célokat, amelyek érdekében a hadjáratot elindították és a legyőzhetetlenség nimbusza is odalett, annak ellenére, hogy jelentős létszámú katonai erőt alkalmaztak a térség méreteihez képest, hiszen a harctevékenység lényegében a Kandahár-Kabul vonal és a mai pakisztáni határ vonala között zajlott, Afganisztán területének csak egy kis részén.

A térség nem volt elég gazdag ilyen létszámú haderő ellátásához, a kereskedelem sem volt elég élénk ehhez, ezért a hadsereg utánpótlása és élelmezése komoly feladat volt. Az akkori fegyverek lőszerfogyasztása nem volt mérhető a mai eszközökhöz, azonban mégis csak jelentős ellátási feladatot jelentett ez is. Ráadásul az oda szállított utánpótlás folyamatosan a törzsi harcosok támadásainak célpontjává vált, ami tovább növelte a nehézségeket. Az ellenséges helyi erőket ez kevésbé hátráltatta, hiszen a lakosság etette őket, és mivel életmódjuk és szokásaik miatt amúgy is mindenki állig fel volt fegyverkezve és lőszerrel ellátva, a zsákmányolt javakkal és a törzsfők által kizsárolt pénzbeli „ajándékokkal” együtt logisztikai problémáik meg voltak oldva.

A brit vereség közvetlen következményének tekinthető, hogy a szikhek, akik európai stílusú és fegyverzetű, ráadásul roppant harcias szellemű hadsereget teremtettek Punjab területén, két háborút is indítottak a britek ellen (1845-46 és 1848-49), amelyeket a brit hadsereg csak igen nagy erőfeszítéssel és jelentős áldozatok árán tudott megnyerni. Még súlyosabb csapás volt az a katonai lázadás, amelyik 1857-ben tört ki és alapjaiban fenyegette az indiai brit uralmat. Mindennek hatására Nagy-Britannia gyarmatpolitikájában is jelentős változások történtek, megszüntették a Brit Kelet-Indiai Társaságot, különleges státuszt teremtettek Indiának és jelentős szervezeti változtatásokat vezettek be az indiai hadseregben. Ennek lényege az volt, hogy „harcias” hegyi törzsekből, speciális vallási csoportok tagjaiból verbuválták katonáikat, akik kevésbé kötődtek India társadalmához. A tüzérséget, ezt a rendkívül pusztító erejű fegyvernemet pedig zömében európai legénységű alakulatokként szervezték meg.

A második brit-afgán háború (1878-81)

Ezt a háborút ugyanazon a területen vívták meg, amelyiken az elsőt, Afganisztán délkeleti részén. Az ok sem különbözött – az orosz befolyás ellensúlyozása, az indiai gyarmat északnyugati határainak védelme. Az orosz birodalommal szembeni gyanakvás a krími háború (1854-55) óta csak fokozódott, az 1877-es orosz-török háború ezt a helyzetet még tovább rontotta. A század második felében a diplomáciai manőverek és titkosszolgálati akciók egymást érték a térségben.

1878-ban az afgán emír az oroszok rábírták egy nagyobb misszió befogadására Kabulban, amit a britek azzal kívántak ellensúlyozni, hogy ők is küldeni akartak egyet, jelentős katonai kísérettel – viszont ezt az emír visszautasította. Az indiai alkirály ez ügyben ultimátumot intézett az emírhez, majd mivel a misszió előőrseit sem engedték át a határon, 1878 november végén a brit csapatok betörték Afganisztánba.

A támadást három irányban indították meg az Indus völgyéből. Északon a Khyberhágó felé a Peshawar-Jallalabád-Kabul vonalon, a második irány ettől délebbre volt, a Kurram folyó völgye mentén Kabul felé, az Indus völgyében lévő Kotalból kiindulva és végül a harmadik a déli útvonal volt Kvettán át Kandahár felé.

A hadseregben a már említett szervezeti változások mellett az első afgán háború óta jelentős változások történtek a haditechnika területén is. Ezek közül a legfontosabb a hátultöltő, egylövetű, huzagolt csövű puska megjelenése volt, amelyik egyesített, a maihoz hasonló löszert tüzelt. Ennek a hatása nem csak abban mutatkozott meg, hogy a tűzgyorsaság rendkívül megnőtt az előltöltő, osztott löszerral működő és csak szakaszosan tölthető kovás vagy kapszlis (gyutacsos) puskákkal szemben, hanem abban, hogy fekvé is lehetett tölteni. Ezzel elkerülhető volt, hogy rajtaütéseknél az addig állva harcoló, szoros gyalogsági formációk elhibázhatatlan céltáblaként viseljék el a fedezék mögül lövöldöző törzsi harcosok tüzeit. A brit csapatok akkoriban ékzárás Martini-Henry szuronyos puskákkal voltak felszerelve, az indiaiak pedig a régi Enfield előltöltősből korszerűsített hátultöltő Snyderekkel. A lovasságnál ezek rövidebb csövű karabély változatát rendszeresítették a szokásos kard és lándzsa mellé. A fegyverek között már megjelent a többcsövű, kézzel hajtott sorozatlövő fegyver, a Gatling-szórólöveg is, ami az egyesített löszert előnyeiket kihasználva, kezdetleges sorozatlövőként szolgált. Maroklófegyverként a tisztek többlövetű forgópisztolyokat használtak. Érdekes változás volt az is, hogy a harctéren már bevezették a khakiszínű ruházatot, szemben az előző idők színpompás ruházatával, ami egyébként még a napóleoni idők csatáiban a hadvezér számára az ütközet áttekintését könnyítette meg.

Természetesen az afgán oldalon is hatottak ezek a fejlesztések, az akkori fényképeken már nem a romantikus hosszú csövű, villás támaszú pusák láthatók, hanem szintén hátultöltő egylövetűek. A tűzéréség vonatkozásában még jobb helyzetben is voltak, mint a brit csapatok, ugyanis az afgán reguláris erők már rendelkeztek hátultöltő táborigényűvel is, amelyeknél szintén a tűzgyorsaság és a lőtávolság megnövekedése jelentett hatalmas előnyt a még előltöltő, simacsövű, nehézkesen újratölthető angol táborigényűvel szemben. Az angolok indiai csapataikat még nem látták el ezekkel a fegyverekkel – bár európai alakulataiknál ezek már természetesen rendszeresítve voltak. Az afgánok nyilván a nemzetközi fegyverkereskedelemtől és az orosz támogatásnak köszönhetik saját, korszerű fegyvereiket.

Ebben a háborúban is a hadjárat első szakasza megmutatta azt a brit fölényt, amit a szervezettségnek és fegyelmeztségnek köszönhetnek, de később ugyanazok a hátrányok

jelentek meg, amelyekkel az első afgán háborúban is nehezen birkóztak meg a támadók, vagyis a folyamatos rajtaütések és ennek eredményeként az utánpótlás bizonytalansága. Nem volt szerencsés az sem, hogy az indiai hadseregben csak ezred-szervezés volt akkoriban, a nagyobb kötelékek irányítására megfelelően begyakorolt törzsek nem álltak rendelkezésre, így kénytelenek voltak rögtönözni. A háború második részében a Kabul melletti tábor elleni támadást alig tudták elhárítani a britek és később Maiwandnál, Kandahár közelében nyílt ütközetben szenvedtek súlyos vereséget az afgánoktól. A háború végül is formálisan brit katonai győzelemmel ért véget, de a politikai céljait nem érte el, és a hadjárat költségeit sokallva az angolok végül is kivonultak Afganisztánból.

A háborúban nyolc nagyobb csatát tartanak számon, ebből érdemes néhány érdekesebbet közelebbről is megnézni. A Khyber-hágót fedező Ali Majsid erőd ostroma volt az első lépés az invázió során. Itt az volt a figyelemre méltó, hogy a hágón át haladó főerők támadása mellett bekerítést is alkalmaztak. Browne tábornok két gyalogos dandárt kerülő útvonalon egy északkelet felé eső, nehezen járható folyóvölgyön keresztül a Khyber-hágótól Kabul felé vezető út elvágására küldött, az afgánok hátába. Ez igen bátor taktikai húzás volt, figyelembe véve a nehéz terepviszonyokat.

Az afgánok 3 700 emberrel és 24 ágyúval védekeztek az erődben, az erődön kívüli állásokban, és az út menti hegyoldalakon elhelyezkedve a 12 000 főnyi brit ostromlóval szemben [4./5]. Az arcból támadó brit csapatok harcolva az afgán vonalak elé, lőtávolságra hozták a tüzérségüket és igyekeztek rombolni az állásokat, miközben várták a bekerítő művelet hatását. A nehéz terepviszonyok ezt késleltették, ezért az a támadást önállóan megkezdtek a délután folyamán, de nem nyertek jelentősebben tért. A támadás következő napi megújítása során azt tapasztalták, hogy az afgánok feladták állásaikat, az erődöt és tüzérségüket hátrahagyva gyorsan visszavonultak Kabul felé. Nyilván észlelték a brit jobbszárnyon indított manővert és a túlerő elől sikerült is kivonni csapataikat a bekerítésből. A britek Dakkáig nyomultak előre és korlátozott hadműveleti céljuknak megfelelően megálltak.

Közel ugyanekkor a Browne tábornok erőitől délre támadó csoportosítás, Roberts tábornok vezetésével sikeresen elfoglalta Peiwar Kotalt, a délen támadó csapatok pedig bevették Kandahárt. Ezzel a britek elérték kitűzött céljukat, a Gandamaki Egyezményben kényszerítették az afgán uralkodót az angol misszió befogadására Kabulba.

Robertsnél kiegyenlítettebbek voltak az erőviszonyok, ő 4 000 emberrel és 13 ágyúval támadott Peiwar Kotalnál, ahol az afgánok szintén 4 000 emberrel és 24 ágyúval védtek, megerősített állásokban egy hegygerincen [4./6]. A britek nem remélhettek sikert az arcból való támadástól, mivel a kiépített állások és a hágó felé vezető völgy erdős hegyoldalaiban elhelyezkedő védők nagy előnyben voltak. Ez meg is mutatkozott az első napon, amikor a támadást az erős afgán tűz miatt be kellett szüntetni, sőt az éjszakára tábor építő briteket előrehozott ágyúkkal az afgánok még visszavonulásra is kényszerítették. Ezért Roberts tábornok egy kisebb lekötő erőt hagyott az afgán állások előtt, fő erőivel viszont egy átkaroló manőverrel az afgánok bal szárnyára támadt, ami a meredek hegyoldalak között harcolva komoly teljesítmény volt. Ezen felül egy kisebb erővel déli irányba kerülve megtámadta a hegygerinc mentén az afgán jobbszárnyat is. Ezek a szárnyba történő meglepetésszerű támadások megzavarták a védőket, annál is inkább, mert a britek a szárnyakon már a hátukba is kezdtek kerülni. Ez gyors visszavonulásra készítette afgánokat, a reguláris erők visszavonultak Kabul felé, a törzsi harcosok pedig szétszóródtak a hegyek között. Roberts csapatai berendezkedtek télire, szilárdan kézben tartva az ország belsejébe vezető útvonalat.

Mivel délen sikeresen elfoglalták a britek Kandahárt is, az emír északra menekült, segítséget kérni a taskenti orosz kormányzótól, azonban út közben, Mazar-i-Sharifban meghalt, 1879 február végén. Fia, az új emír volt az, aki megkötötte a már említett Gandamaki Egyezményt. A brit missziót vezető angol követet azonban lázadó afgán katonák szeptemberben, Kabulban katonai kíséretének tagjaival együtt megölték. Ez az esemény viszont elindította a háború második részét, amely már Afganisztán teljes brit elfoglalását tűzte ki célul, és sokkal nehezebbnek bizonyult a britek számára.

Egyébként már áprilisban az eddig is folyamatos rajtaütések az utánpótlási vonalak ellen nagyobb arányú, szervezett támadássá váltak Jallalabád környékén, amit a britek északi csoportosítása sikeresen visszavert (Futtehbád, 1879). Ez is mutatta, hogy a Kabulban uralkodó körök által megkötött egyezségek nem nagyon tükröződnek az egyes törzsek magatartásában.

A háború új szakasza a Charasiabnál megívott ütközettel kezdődött, amelyben Roberts tábornok középső csoportosításának erői ütköztek meg az afgánokkal Kabul közelében, attól délre, 1879. október 6-án. A támadást Roberts csapatait indították Kabul ellen, mert egyszerűbbnek tűnt egy délnyugat felőli támadás megindítása viszonylag kedvező terepen, mint kelet felől támadni, hiszen Kabul elfoglalásával a Khyber-hágón át is megnyílik az összeköttetés útvonala. A gyilkosság miatt magát rendkívül kényelmetlen helyzetben érő emír csatlakozott a britekhez, mondván, hogy velük együtt akar bevonulni Kabulba.

A szoros előtt keresztben fekvő gerincet megszállták az afgán erők – nem csak a törzsi harcosok, hanem reguláris, tüzérséggel ellátott csapatok is. A britek ismét helyesen a szárnyakon végrehajtott támadásokkal alapozták meg a sikert, nehéz körülmények között, felfelé támadva a hegyoldalakon. Ráadásul csapataik egy része a készletekkel még mögöttük volt, miközben összeköttetési vonalukat a törzsi felkelők folyamatosan támadták. Végül is a 3 800 brit a 12 000 főre tehető afgán erők ellen harcolva elfoglalta az utolsó jelentős terepakadályt a Kabul felé vezető úton és a britek október 9-én bevonultak Kabulba. Az emírt visszahelyezték trónjára és a fellázadt afgán alakulat katonáit a kérlelhetetlen brit logikát követve súlyosan megbüntették, felakasztva mindenkit, aki részt vett a követ és kísérete meggyilkolásában.

1879 telére helyreállították és kibővítették azt a tábor, amely még az első afgán háború idején szolgált erődként a brit csapatok számára. Nem kellett hozzá sok idő és hasonló helyzet kezdett ismét kialakulni e megerősített tábor, Sherpur körül, mint az első háborúban. Kabulban lázongások törtek ki és törzsi harcosok kezdtek gyülekezni a körzetben, új emírt támogatva az angol bábnak tekintett régi helyett. Roberts persze támadó szellemű parancsnok volt és aktív ellentevékenységet kívánt kifejtetni, nagy erejű portyák indításával. Rövidesen szembesülnie kellett azonban azzal, hogy a feltételezettnél sokkal nagyobb létszámú afgán erők támadnak táborra. A 7 000 fős brit helyőrséggel szemben mintegy 50 000 fős sereg készült ostromra a teljesen még be sem fejezett erődítményekkel védett tábor ellen [4./7].

Roberts igyekezett aktívan harcolni még a hátrányos körülmények és a zord időjárás ellenére is. Járőrtevékenységgel, az erődből történő kicsapásokkal nyugtalanította ellenfelét, miközben egy brit hadosztály is Kabul felé tartott a helyőrség megerősítésére. December 23-án hajnalban az afgánok fanatikus vallási vezetőiktől feltűzelve megtámadták az erődöt, mert az erősítés beérkezése előtt döntésre akarták vinni a csatát. Az afgánok a tábor minden oldalról támadták, kivéve az északon lévő hegygerincet, amit most már a védelem részeként használtak fel az angolok. A támadás végül is a védők elszántságának köszönhetően

összeomlott, és amikor az északi hegyvonulat egy átjáróján tüzérsséggel megerősített lovasság tört ki az erődből és megtámadta az afgánok északkeleti csoportosítását, a megingott afgán erők visszavonultak és szétszóródtak a hegyekben, mert a tél közepén ők sem voltak képesek ekkora erő huzamos ideig tartó ellátására.

1880 tavaszára nyilvánvalóvá váltak a kalkuttai brit vezetés számára a háború kiújult, második részének költségei és problémái, ezért szerették volna egy lojális emír hatalomba segítségével megoldani a gondokat és kivonulni Afganisztánból. A kandahári csapatokat elindították Kabul felé, azzal az elképzeléssel, hogy a politikai helyzet megszilárdítása után majd vonuljanak ki az országból az ott lévő erőkkel együtt a Khyber-hágón keresztül. Kandahárba friss csapatokat küldtek, mert azt a tartományt el akarták szakítani Afganisztántól.

1880. április 19-én a Kabul felé vonuló kétdandárnyi (7 200 fő) brit erőn rajta ütöttek a törzsi harcosok egy olyan útszakasznál, ahol az úttól északra elhelyezkedő hegyoldalak erre megfelelő lehetőséget biztosítottak. A támadókat az előző télen a kabuli helyőrséget megostromló fanatikusok vezették és a britek helyzetét megnehezítette az is, hogy két oszlopban vonultak egymás mögött. A helyi lakosság ellenszenvét fokozta, hogy a hadtáp az igás állatok kis száma miatt elmaradt és így gyakoriak voltak a rekvirálások. A fegyelmezett felfejlődés a védelemre, a hatékony puska és ágyútűz, valamint az erősítés időben történő beérkezése a hátsó oszlop felől, megmentette a helyzetet, de már látszott, hogy az afgánok képesek nagyobb erők összpontosítására és vállalják a nyílt ütközetek lehetőségét is. Ez volt az Ahmed Khel-i ütközet.

Nem kellett sokáig várni ennek a veszélynek a valóra válásáig. 1880. június 27-én zajlott le az az összecsapás Maiwandnál, ami nyílt ütközet volt és a britek vereségével végződött. A kandahári helyőrséget Herat felől közelítette meg egy nagyobb afgán kötelék Kabul irányába haladva. A britek erősítéseket küldtek a térségbe és Kandahártól nyugatra kívánták megállítani az afgánokat. 2 500 főt és 12 ágyút sorakoztattak fel a mintegy 12 000 afgánnal és 36 ágyúval szemben [4./8]. Ez bizony még a meglehetősen nagyképűséggel megvívott gyarmati csaták esetében is elég hátrányos helyzetnek tekinthető, ráadásul egy nyílt ütközet esetén, amikor előre kiépített állások nem álltak rendelkezésre a veszteségek csökkentésére. Ez a kis létszám abból is eredt, hogy az angol-barát kandahári uralkodó csapatai dezertáltak és a beérkező támadó afgán csapatok oldalára álltak.

Az összecsapásban a britek már a kezdet kezdetén súlyos hibákat vétettek, tovább rontva az amúgy is előnytelen helyzetüket. A vízmosásokkal átszegdelt terepet nem derítették fel kellően, nem használták fel ezt előnyös védelmi pozíciók kialakítására, hanem a sík területen álltak fel. A tüzérsséget túlságosan előre vitték, az ezt fedező erők késtek. Az afgán tüzérsség erősebb és korszerűbb volt, a támadók pedig a britek által fel nem derített vízmosások kihasználásával közel kerültek az angol állásokhoz, arra kényszerítve őket, hogy a szárnyaikat befordítsák. Ez sem volt azonban elég a vonalaik mögé való behatolás megakadályozására. Bár az ellenállás brit részről hősies volt – különösen európai csapataik tekintetében – végül is a zöm rendezetlenül volt kénytelen visszavonulni, miközben az afgán lovasság üldözte őket. Az eddigi néhány tíz vagy százfős veszteségek helyett 1000 fős veszteséget szenvedtek csak halottakban.

Az elsőprő győzelem arra készítette az afgánokat, hogy a Kabul felé való menetelés helyett ostromolják meg a meggyengült Kandahárt. Ez sikertelen volt, az angolok bátran

védtek Kandahárt, illetve a mellette lévő megerősített táborukat mindaddig, amíg Kabul felől meg nem érkezett az erősítés, amellyel megvívták a háború utolsó csatáját.

Roberts tábornok vezette a felmentő csapatokat, aki már Kabul elfoglalása és védelme idején megmutatta rátermettségét. 1880. augusztus 9-én indult el erőltetett menetben Kabultól Kandahár irányába. A nappali hőség és az éjszakai hideg, a nagy távolság erősen igénybe vette a katonák állóképességét. Augusztus 31-én érte el Kandahárt a 10 000 fős sereg, majdnem 500 km-t téve meg. A helyőrség katonáival együtt mintegy 11 000 katona harcolt 32 ágyúval megerősítve a brit oldalon, míg afgán részről szintén 32 ágyú és mintegy 13 000 ember állt velük szemben [4./9]. Látható, hogy a helyi viszonyokhoz képest igen nagy erők csaptak össze.

Az afgánok egy kisebb hegyvonulat gerincének két végén álltak fel, amely gerinc mögött a táboruk és a hegyvonulattal párhuzamosan egy folyó volt. Az angol támadás szeptember 1-jén, reggel indult meg a gerinc déli végénél, amelyik jobban járható volt, de az afgánok nagyobb erőkkel is védtek. A tüzérségi előkészítés után a támadás sikeresen alakult a britek számára, noha kemény, ember-ember elleni küzdelmet kellett vívniuk, több megerősített falut elfoglalva. Ez a siker megingatta az afgánokat, akik végül már nem is védtek meg táborukat, hanem a folyón át menekülni kezdtek. Roberts a lovasságát a szárnyakon állította fel és a gyalogság sikerét kihasználva a brit lovasságot a saját balszárnyáról kiküldte, hogy kerüljék meg délről az afgánok állásait, kelljenek át a folyón és vágják el a menekülő afgánok útját. Kiváló taktikai érzéke nagy győzelemhez segítette a briteket, zsákmányuk is nagy volt, a táborban lévő anyagok mellett az összes afgán ágyút is megszerezték.

Ez a győzelem gyógyír volt ugyan a Maiwandnál elszenvedett keserves, presztízsrontoló vereségre, azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a hadjárat kezdett minden szempontból egyre költségesebbé válni az elérhető eredményekhez képest. Ezért 1881 áprilisában a britek kivonultak Afganisztánból, lemondtak Kandahár és környéke elszakításáról, viszont a törzsi területek egy jó része Indiához került.

Mindenképpen megállapítható, hogy ebben a háborúban, amelyik már mindkét fél részéről lényegesen fejlettebb fegyverekkel folyt, mint az előző, a brit csapatok harcászati teljesítménye jobb volt. Az is látszik, hogy a „harcias rasszokból” szervezett csapatok elve bevált. (A nepáli eredetű ghurkáknak a mai napig saját alakulata van a brit hadseregben.) Igen jól teljesítettek a teljesen európai katonákból álló felföldi (skót) alakulatok is.

A harmadik brit-afgán háború (1919)

Ennek a háborúnak az a legmeglepőbb eleme, hogy az afgánok indították az indiai brit uralom ellen, szemben az eddigi gyakorlattal, amikor a britek kívánták rákényszeríteni az afgánokra politikai akarataikat. Erre az évszám adja a magyarázatot. Az első világháború befejezése utáni első esztendőben vagyunk, a cári Oroszország helyére a polgárháborúban vergődő és a háború győztes országainak intervenciójával küszködő Szovjetunió kerül, amelyik igyekszik megtartani a cári birodalom területi hódításait és egyben a győztesek számára aggasztó, forradalmi jellegű tanokat igyekszik exportálni a szuronyok hegyén. A háború alatt a britek a gyarmati területeken vívott küzdelmekben igénybe vették az indiai alakulatokat is, amelyek harci morálját alaposan kikezdte a négyéves háború, Indiában pedig mindig is izzott a

britektől való megszabadulás iránti szándék parazsa. Egyszóval egy kalandor felfogású afgán vezető számára reményt keltőnek tűnhetett a helyzet.

A második afgán háború lezárulása óta kiegyensúlyozott volt az afgán-brit viszony, lényegében jelentős pénzösszegű támogatás fejében az afgánok elálltak az oroszokkal való kacérkodástól. Még további anyagi áldozatok árán a britek azt is elérték, hogy az I. világháború idején az emír nem hallgatott a központi hatalmak oldalán harcoló törökök szirén-énekére, akik még dzsihád meghirdetésével is be akarták vonni a muzulmán afgánokat egy britek elleni háborúba – szintén nem kis összegeket és egyéb támogatást ajánlgatva nekik.

Az afgán belpolitikai viszonyok a szokott forgatókönyvet követték, ugyanis az emírt megölte valószínűsíthetően a fia, aki az új emír kívánt lenni, azonban nagybátyja is igényt tartott erre a tisztségre. Emiatt börtönbe került, a fiú pedig új szellemű, az önkényuralmat ellenző nagyformátumú politikusnak érezve magát, arra a meggyőződésre jutott, hogy felhasználva az Indiában észlelhető társadalmi nyugtalanságot, felmondja a Gandamaki Szerződést és megtámadja a briteket Indiában 1919 áprilisában.

Meglehetősen nagy létszámú hadserege volt az emírnek, 50 000 fős reguláris katonaság, 280 tüzérségi eszköz, régebbi típusú géppuskák és mintegy 80 000 határ-menti törzsi harcos állt a rendelkezésére [5./1]. A reguláris hadsereg felszerelése nem volt egységes, lőszerke kevés volt, a felső tisztikar politikai ellentétektől volt megosztott. A törzsi harcosok viszont kiválóan voltak felszerelve és rengeteg lőszerrel voltak ellátva, amely eszközöket így-úgy megszerezték a katonáktól, emellett harcias szellemű és a helyi mostoha éghajlati és terepviszonyokat jól tűró férfiak voltak.

A britek ráébredtek, hogy nekik is jelentős erőt kell felvonultatniuk, ami rendelkezésre is állt, felszerelésükben pedig már olyan modern eszközök is megjelentek a géppuskákon felül, mint a motoros vontatású tüzérség, a páncélgépkocsik, vadász és bombázó repülőgépek és a rádió. Természetesen a magas röppályájú hegyi tarackok, málházott tüzérségi eszközök – a hegyi harc hagyományos fegyverei – sem hiányoztak. Az érintett határvidéken a tartalékkal együtt négy gyaloghadosztály és három lovasdandár volt a szükséges tüzérséggel együtt [5./2]. A harci szellem azonban a négyéves világháború után össze sem volt hasonlítható a régi indiai brit hagyományok szintjével, sok alakulatot félig már leszereltek és a személyi állományból sem volt túl sok katonának kedve még egy kis ráadás-háborúhoz.

Május 3-án az afgánok elfoglalták Bagh városát, a Khyber hágó nyugati előterében – kissé elszévesztve a dolgot –, mert Peshavárban terveztek 8-ára egy felkelést, amivel a támadást eredetileg összehangolták volna. Ekkor a térségben mindössze két indiai század volt jelen. Ezt dandár erőre növelve, a britek visszafoglalták Baghot, bár ez csak második nekifutásra sikerült. Viszont ízelítőt adtak a modern hadviselésből, mert a RAF bombázta az afgán területen a gyülekező törzsi harcosokat, és a második kísérletnél végig bevetésekkel támogatta magát a támadást is. Ez természetesen rendezetlen menekülést váltott ki az afgán regulárisoknál, a törzsi harcosok pedig gyorsan összeszedték a szétszórt fegyvereket és felszerelést – mentve, ami menthető. Mindenesetre haditechnikai érdekesség volt az is, hogy a Khyber-hágón először jelent meg egy 67 katonai teherautóból álló szállító oszlop [5./3]. További harcok következtek és a britek a határt átlépve augusztus 17-re voltak képesek szilárdan kézben tartani a hágó nyugati előterét. Viszont a helyi toborzású katonáik, akiknek az ellátás útvonalát kellett volna biztosítani, tömegesen dezertálni kezdtek. A bajt tovább fokozta, hogy afgán támadások érték a Khyber-hágó térségét és a tőle délre lévő átjárókat is Kvettánál és Kurramnál. A britek cserében gyorsan bombatámadást indítottak Kabul ellen

[5./4], ami nem sokat tudott segíteni azon a tényen, hogy az angol vezetésű helyi milíciák elkezdtek fellázadni tisztjeik ellen, igazolva, hogy volt némi realitás az új afgán emír helyzetmegítélésében egy általános brit-ellenes felkelés tekintetében.

A Kurram körüli helyzetet csak egy erősítés beérkezése mentette meg, amelyet eredetileg Jallalabádba kellett volna irányítani. A Dyer dandártábornok vezette csapatok erőltetett menetben érkeztek be, határozott tevékenységük sikerrel járt. Az afgánok üldözésében páncélgépkocsik is részt vettek a lovasság mellett. Az emír tűzszünetet kért, ami végül is június 3-án került aláírásra.

Augusztus 8-án megkötötték a Rawalpindi Egyezményt, ami ugyan megszabadította a briteket fizetési kötelezettségeiktől és változatlanul hagyta a határokat, de hangsúlyozta Afganisztán függetlenségét és az önálló külpolitikához való jogát. Az afgánok vállalták viszont, hogy a határ túloldalán nem bujtogatják a törzseket az angolok ellen. Az angolok megtiltották az afgánok számára az Indiában történő fegyvervásárlásokat, ezzel azonban egy jelentős befolyásolási lehetőséget engedtek ki a kezükből. Mindenesetre a törzsek harcosait mindez nem sokat érdekelt, ezután is megragadtak minden lehetőséget a rajtaütésekre, zsákmányolásra és a helyzet bizonytalanná tételére a törzsi területeken.

A háború során a legnagyobb újdonság a légi erő sikeres alkalmazása volt, úgy a városok bombázása, mind a szárazföldi harc támogatása tekintetében. Mindenesetre a britek nyugodtan bombázták Kabult, miközben ők maguk a németek Londoni elleni, Zeppelinekről végrehajtott bombatámadásait a legnagyobb barbárságnak nevezték. Ez azonban a második világháború idejére már napi gyakorlattá, a háború részévé vált.

A szovjet invázió Afganisztánban (1979-1988)

A politikai-társadalmi háttér

Ez a hosszú háborúvá változott szovjet beavatkozás Afganisztán belügyeibe, az előző összecsapásokhoz képest térben és időben, valamint az alkalmazott haditechnika mennyiségének és minőségének vonatkozásában egészen más dimenziókban folyt, és következményeit tekintve is globális hatásokat indukált. Végül is komoly tényező lett azon okok sorában, amelyek a kétpólusú világ egyik szuperhatalma, a Szovjetunió felbomlásához vezettek. A háború következtében milliók menekültek el lakóhelyükről, mindkét fél katonái, a törzsi harcosok és a civil lakosság együtt több százezer embert veszített halottakban [2./1].

A szovjet invázió külpolitikai okai szinte érthetetlenek, valószínűleg a felső katonai és politikai vezetés kiválasztódásának kontraproduktív jellege ütött vissza, megterhelve egy bigott és doktriner ideológiai szemlélettel a világban zajló események megítélése tekintetében, amely nem sokat törődött a józan megfontolásokkal. Olyan politikai erőket és társadalmi mozgásokat beszéltek be maguknak a szovjet vezetők, amelyek az afgán társadalomban egyszerűen nem voltak jelen.

Az afgán királyság egészen jól elvult magával 1919 óta. A pastuk mellett jelentős számú egyéb, kisebbségi lakosság is létezett ott, tadzsikok, üzbégek, türkmének és kirgizek, akik főként a Hindukustól északra fekvő területeken, a szovjet határ mentén éltek. A társadalom még ezen belül is törzsi alapon szerveződött, a mohamedán vallás szunnita és síita

ága, meg még azok egy csomó szektája képezte a meghatározó ideológiát. A gazdasági tevékenység döntően mezőgazdaság és legeltető állattenyésztés volt, az államhatalom pedig a nemzetiségi és törzsi vezetők jóindulatától függött. Egy szűk, urbanizált városi réteg és a politikai elit birtokolt némi kitekintést a világra, és hatottak rá a külvilág folyamatai, de ezek nem voltak döntő hatással a lakosság többségére és annak hagyományos életfelfogására.

A második világháború után a gyarmatok felbomlásából adódóan itt is, akár csak a harmadik világ legtöbb országában a hadsereg játszotta a döntő szerepet a társadalmi mozgásokban. Ami a legérdekesebb, az éppen az, hogy a britekkel szembeni averzió következtében az afgán uralkodók mindig is igyekeztek viszonylag jó kapcsolatot fenntartani a Szovjetunióval, fegyverbeszerzéseik, tisztképzésük is tükrözte ezt. Pakisztánt létrejötté óta fő ellenségüknek tekintették és ez a tény is a szovjetekkel ápolt jó viszonyt erősítette meg. Tehát voltaképpen semmi sem indokolta a fent leírt társadalmi egyensúly felrúgását, hacsak nem afféle geopolitikai voluntarizmus, hogy az India és Pakisztán közötti kasmíri konfliktusban két tűz közé szorítsák az USA-barát Pakisztánt, vagy szocialista rendszert hozzanak létre az iszlám fundamentalizmus országává vált Irán szomszédságában. Mindenesetre ilyen célok elérésére Afganisztán teljesen alkalmatlan volt.

Az afgán királyságot 1973-ban döntötte meg Mohamed Daud herceg, aki megszüntette a királyságot és maga a létrehozott köztársaság elnöke lett. Mind a királypártiak, mind a szélsőségesebb reformista csoportok fenyegették hatalmát és puccsokat kíséreltek meg ellene. 1978-ban az Afganisztán Népi Demokratikus pártja nevű, marxista formáció puccsa a hadsereg egy részének támogatásával, sikerrel járt. E párton belül is két jelentős frakció létezett, a Nur Mohammed Taraki által vezetett Khalk és a Babrak Karmal vezette Parcsam. Az afgán politikai hagyományoknak megfelelően a puccs során megölték Daudot, annak testvérét és számos állami vezetőt. Létrehozták az Afgán Demokratikus Köztársaságot, Tarakival, mint miniszterelnökkel az élen. A modernizációt célzó, ideologikus töltetű reformok a földtulajdonra, a vallásra és a nők egyenjogúságára vonatkozóan már néhány hónapon belül fegyveres ellenálláshoz vezettek vidéken. A fegyveres erőknél a párt belső frakcióharcai miatt történt tisztogatások végképpen aláásták a kormány hatalmát, ezért Taraki azonnal az őt előzőleg is támogató Szovjetunióval kötött barátsági szerződést, még decemberben. A Szovjetunió az afgán kormány számára nagy mennyiségű fegyvert és haditechnikai eszközt kezdett szállítani a lázongás sikeres elnyomása érdekében. A kormányellenes erők szövetségei is kialakultak, akik fegyverrel látták el a felkelőket. Ezek Pakisztán és Kína voltak. Az USA és Szaud-Arábia hatalmas mennyiségű pénzbeli támogatást adott, sőt Irán is, ugyanis a színes összetételű felkelő csoportok között könnyű volt az ideológiailag legszimpatikusabbat megtalálni. Az USA amúgy sem vette jó néven az afgán külpolitikai fordulatot, ráadásul 1979 tavaszán egy kormányellenes fegyveres csoport túszként elrabolta az amerikai követet, aki a kiszabadítására indított akció során meghalt. A CIA első, a felkelőknek szánt fegyverszállítmányai a nyár folyamán megjelentek Pakisztánban.

Eközben a Khalk frakción belül is voltak hatalmi ellentétek, Tarakival rivalizálni kezdett Hafizullah Amin, aki a fegyveres erők vonatkozásában meghatározó pozícióba került. A leszámolásból 1979. szeptember 16-án, Amin került ki győztesen, az erőteljes szovjet támogatást élvező Tarakit megölték. Amin csökkenteni akarta a szovjet befolyást és amúgy is gyanús lehetett, mivel az USA-ban végezte tanulmányai egy részét. Az invázió kezdetén, decemberben, amikor szovjet légi szállítású elit csapatok megszállták a repülőtereket, biztosították a Szovjetunió felé vezető szárazföldi útvonalat, közigazgatási szempontból lényeges pontokat foglaltak el és blokkolták a fontosabb katonai egységek laktanyáit, gyakorlatilag végrehajtottak egy, Amin ellenes puccsot is. Ennek során december 27-én, az

elnöki palotában megölték Amint és hatalomra került Babrak Karmal, aki azonnal be is hívta azokat az inváziós erőket is, amelyek még nem voltak bent az országban. Mohammed Nadzsibullah (akkor még csak Nadzsib), lett az új belbiztonsági szolgálat, a KHAD feje. Jóval később, 1986 májusában a halálos betegnek jelentett Karmal helyett azután ő lett a tényleges vezetője az országnak, de ő sem volt képes megszerezni a lakosság többségének támogatását. (Karmal 1996 decemberében, Moszkvában halt meg, rákban.)

Nadzsibullah a szovjet kivonulás alkudozásainak részese volt. Saját erői kényszerű összefogását – ami halálos fenyegetettségükből fakadt – és ellenfeleinek belső ellentéteit kihasználva, kiegyezésre törekedett és még egy viszonylag hosszú polgárháborús időszakban 1992-ig hatalomban tudott maradni. Az ENSZ rezidencián keresett menedéket, de végül a tálibok ott is elfogták és testvérével együtt brutálisan kivégezték 1996-ban. Az ország a tálibok uralma alá került, majd 2001 után az USA és szövetségesei szállták meg az országot, mivel a tálib hatalom nem volt hajlandó kiadni Oszama bin Ladent és csoportját, amely felelős volt a New-York-i ikertornyok lerombolásáért. 2006-tól megkezdődött a tálibok harca a szövetségeseik ellen, de ez már napjaink története.

A háború alakulása

A háború méretei miatt ebben a tanulmányban nyilván nincs lehetőség az egyes ütközetek és események részletes leírására, de a háború jellegének alakulása az egyes időszakokban és az alkalmazott módszerek változása összefoglalható, és alkalmat ad néhány következtetés levonására, figyelembe véve az előző háborúk tanulságait is.

A szembenálló erők igen tekintélyesek voltak, mert az ország egész területe érintve volt, és a világpolitika általános viszonyai pedig 1919-hez képest már sokkal nagyobb hadseregek fenntartását követelték meg az országoktól. A szovjet erők nagysága, de főleg összetétele sokat változott a háború során. Az invázió mintegy 85 000 fős katonai erővel történt, amelyiknek az összetétele 1980 nyarától már sokkal jobban igyekezett megfelelni a sajátos terepviszonyoknak és a fegyveres küzdelem jellegének. Ez a létszám 1984-re körülbelül 115 000 fő lett és 1987-ben, a kivonulás előtti időszakban 120 000 főre volt becsülhető [2./2]. A határ szovjet oldalán a hadtápellátás és a harc egyéb biztosítási területein, később a speciális kiképzésben még természetesen nagy létszámú katonaság játszott szerepet. A haderőhöz a háború kezdetén mintegy 1 700 közepes harckocsi, 2 100 páncélozott harcjármű és körülbelül 600 jelentősebb tüzérségi eszköz tartozott. A légierő nagyjából 500 harci repülőgéppel és 200 helikopterrel volt jelen ebben a kezdeti szakaszban [2./3]. A szovjet erőket egy hadseregbe szervezték, amelynek parancsnoksága szovjet területen, Termez határvárosban volt és előretolt vezetési ponttal rendelkezett Kabulban.

Az afgán hadseregben 46 000 fő szolgált, 500 harckocsi, 440 páncélozott harcjármű, és 650 tüzérségi eszköz jelentette a szárazföldi erők meghatározó fegyverzetét. A légierő 150 harci repülőgéppel, és mintegy 90 különböző helikopterrel rendelkezett, valamint légvédelmi tüzérséggel, ami rakétákból és csöves légvédelmi tüzérségből állt. A paramilitáris szervezetek, területi milíciák létszáma mintegy 30 000 volt, eredetileg belbiztonsági szerepet szántak nekik, alapvető fegyverzetüket a kézi fegyverek jelentették [2./4].

A szembenálló felkelő erőket a teljes széttagoltság jellemezte, még a háború vége felé is nehezen tudták nagyobb műveleteiket összehangolni, viszont az egyes csoportok saját területüket kiválóan ismerték. 90 000 főre becsülhető a létszámuk, de a gerilla-háború jellegéből adódóan ez időszakonként erősen változott, kb. 20 000 fő időszakosan harcolt.

Fegyverzetük zöme kézfegyver volt, nehezebb eszközeik a harc jellege miatt nem voltak, illetve könnyen szállítható, egyszerűen kezelhető, jól mállázható fegyvereket igyekeztek használni. Járműveik lényegében zsákmányolt eszközök voltak, ezek között harcokocsik, páncélozott járművek is szerepeltek. Tüzérségi eszközként a rakéták és HSN lövegek, aknavetők váltak be a számukra leginkább [2./5]. A csöves, könnyű légvédelmi eszközeiket többcélúan alkalmazták és a háború egész menetére döntő kihatással volt, amikor az USA úgy határozott, hogy a vállról indítható Stinger légvédelmi rakétát a rendelkezésükre bocsátja. Mivel a pastuk Pakisztán területén is éltek és törzsi területeikre a háború elől milliós nagyságrendben menekült az afgán lakosság, a pakisztáni térségük a felkelők számára bázist képezett és egyben a Pakisztánba érkező, nekik szóló hadianyag-szállítmányok átvevőhelyként szolgált.

Maga az invázió a várható mederben és sikeresen folyt le. Már '79 nyarán növelték az addig is jelentős tanácsadói létszámot. December folyamán beérkeztek azok a különlegesen kiképzett, valamint ejtőernyős és légi szállítású alakulatok, amelyek előkészítették, majd végrehajtották a döntő fontosságú pontok és intézmények elfoglalását, biztosították a Termez és Kabul közötti útvonalat, különös tekintettel a Hidukuson átvezető Salang alagútra és döntő szerepet játszottak 27-én, az Amin-ellenes puccsban. A közben mozgósított szárazföldi csapatok 26-ától kezdve lépték át a határt és két menetvonalon haladva foglalták el az ország meghatározó pontjait. Az egyik a Termez – Salang-hágó – Kabul menetvonalat követte, a másik a Kushka –Herat-Kandahár vonalon mozgott. Mivel az országban gyakorlatilag vasút nincs, az utak és a repülőterek biztosítása volt a megfelelő összeköttetés feltétele.

A szovjet katonai vezetés számára igen nagy problémának az bizonyult, hogy eleinte közép-ázsiai csapataikat kívánták alkalmazni, amelyek nem első lépcsős alakulatok voltak és ezért fel kellett tölteni a személyi állományt, és nem volt kielégítő a technikai szolgálat színvonala sem. Az alakulatokkal együtt vonultak az általános háborúra szervezett állomány olyan részei is, amelyekre semmi szükség nem volt, így harcászati/hadműveleti rakéták és erős légvédelem. Ez valószínűleg abból eredt, hogy egy általános háború kialakulásával is számolniuk kellett a környező országok esetleges beavatkozása, vagy az afgán reguláris fegyveres erők szembefordulása esetén. Persze az is lehet, hogy csak az egyszerű katonai rutin munkált ebben az elhatározásban.

Még kényesebb kérdés volt a közép-ázsiai személyi állomány problémája, amelyek alkalmazásától eredetileg a helyi lakossággal való konfliktusok elkerülését remélték. Ez azonban ellenkező hatású volt, inkább a katonák kerültek a lakosság befolyása alá, mutatva azt, hogy mekkora naivitás volt azt hinni, hogy a szovjet, hivatalosan internacionalista ideológia a hosszú évtizedek során majd képes lesz eltakarni a mögötte megbúvó orosz nacionalizmust, birodalmi szemléletet és megszüntetni a közép-ázsiai hagyományos társadalmi struktúra befolyását. Ha más nem, hát a Szovjetunió szétesési folyamata néhány év múlva igazolta ezt. A háború későbbi szakaszában az európai eredetű szovjet alakulatok már messze hatékonyabban tevékenykedtek. A személyi állománnyal kapcsolatos további probléma volt a fiatal, újonc katonákkal való embertelen bánásmód „haladó hagyománya”, nem csak az előljárók, hanem idősebb bajtársaik részéről is. Ez amellet, hogy megnövelte a dezertálás veszélyét, célszerűtlen is volt, mert a korszerű haditechnika hatékony kezelése nem tűri a személyzetben belüli ellentéteket. Az alkoholizmus és az Afganisztánban könnyen és olcsón elérhető kábítószer további kockázatot jelentett a katonák moráljára.

Az ellentevékenység is rövidesen megindult, 1980 január közepén a Salang-hágó térségében támadás ért egy nagyobb szállítóoszlopot, annak ellenére, hogy erős kíséretet

biztosítottak a számára. Összecsapások voltak egyes afgán katonai egységek és a szovjet csapatok között, előfordultak dezertálások nagyobb afgán kötelékek esetében is. Több rakétatámadás történt Kabul és más városok ellen, a gerillatevékenység szétzilálta a gazdasági életet és több támadás érte a szovjet összeköttetési vonalakat is. A szovjet és reguláris afgán kormányerők nagyobb arányú támadásokat indítottak a fontosabb völgyekben, erőteljes helikopter és merevszárnyú harci repülő támogatás mellett, de nem alakult ki a mudzsahedinek visszavonulásának megakadályozásához szükséges taktika. Napalm, sőt harci gézok alkalmazásának gyanúja is felmerült.

A tanulságok arra ösztönözték a szovjet katonai vezetést, hogy jelentősen növeljék meg a helikopterek számát, változtassanak a haditechnika összetételén, megerősített önálló dandár, ezred, sőt zászlóalj szintű kötelékekkel igyekezzenek műveleteket végrehajtani, mert a nagy kötelékek vezetési tehetetlenségei a támadások ütemét csökkentették. Alacsonyabb vezetési szintekre hozták a támogató tüzérség tüze és a repülőcsapások lehívhatósága jogosultságát is. Megkezdtek a közép-ázsiai csapatok felváltását az európai területeken szolgáló és innen való személyi állománnyal feltöltött alakulatokkal. Jelentős átszervezést hajtottak végre az Afganisztánban harcoló hadsereg (40. Hadsereg) állományában – kisebb önálló formációk létrehozása érdekében – és díszlokációjában is. Sok harcokocsi, rakétatüzér és légvédelmi alakulatot hazarendeltek. A helikopterek számát 300-ra növelték, a közvetlenül a szárazföldi harc támogatását szolgáló repülőgépek száma 200 lett. A harctevékenység fő célja a felkelők felszorítása volt a hegyi területekre, emellett biztosítani kellett a fontos városokat és az összeköttetési útvonalakat. A műveletek büntető jellege fokozódott, a felkelők támogatásával gyanúsított falvak súlyos károkat szenvedtek. A támadó tevékenység során légi szállítású alakulatokkal igyekeztek elzárni már a támadás megkezdése előtt, az ellenség hátában a visszavonulási utakat. A felkelők – közös néven mudzsahedinek – utánpótlási vonalai szintén igen fontosak voltak a maguk számára, ezért a szovjetek és az afgán kormányerők igyekeztek jobban lezárni a határokat úgy Pakisztán, mint Irán felé és ezért újjá szervezték a határőrség alakulatait is.

1982-re világossá vált, hogy elhúzódó háborúba keveredett a Szovjetunió. Megerősítették a pozícióikat, kiépítették a védelmet az elfoglalt közigazgatási, gazdasági központok, katonai bázisok körül és az összeköttetési vonalak mentén. Megkezdtek az afganisztáni viszonyokra való kiképzést a kötelékek afganisztáni bevetése előtt, amelynek során a szerzett tapasztalatokat igyekeztek hasznosítani. Megjelent az AK gépkarabélyok 5.54-es, kis űrméretű lövedéket tüzelő változata, a táruk összekapcsolásának gyakorlata hivatalos verzióban is megtörtént. Növelték a meredek röppályájú fegyverek számát, alkalmazni kezdték az automata aknavetőket is (Vasziljok). Tovább erősödött a műveletek büntető jellege, ami a lakosság újabb tömeges meneküléséhez vezetett, részben Pakisztánba és Iránba, részben a biztonságosabbnak vélt városokba. Ide tartozott az egyes, mudzsahedin-barát falvak magassági bombázása is. A mezőgazdasági termelés, az öntözőrendszerek ilyen módon való szétverése viszont élelmiszerhiányhoz és ezzel további elégedetlenséghez vezetett.

A mudzsahedinek utánpótlásának megnehezítése ellenére növekvő támogatás érkezett a felkelők számára, egyre több nyugati eszköz jelent meg, így műanyag harcokocsi-elhárító aknák, csöves légvédelmi nehézgéppuskák, járművek. Sok kínai gyártmányú aknavető, rakétavető, páncélelhárító rakéta és légvédelmi géppuska is használatba került náluk, aminek előnye az volt, hogy zömében csereszabatosak voltak lőszer és alkatrészek tekintetében a szovjet és afgán reguláris erőknél használt eszközökkel, ahonnan viszont dezertőröktől, zsákmányból került hozzájuk nagymennyiségű fegyver. A felkelők nyíltabb terepen jól

alkalmazták a könnyű, pick-up kisteherautókra szerelt légvédelmi géppuskákat földi célok ellen is. Rövidesen a szovjetek számára is világossá vált, hogy a járműoszlopok biztosítására a tehergépkocsik és páncélozott járművek platójára, tetejére szerelt, eredetileg légvédelmi célokra szánt nehézgéppuskák sokkal sikeresebben védik meg a konvojokat a hegyoldalokban megbúvó lövészekkel szemben, mintha a páncélozott járművek belsejéből kísérelnék meg a lefogásukat. A döntő probléma ugyanis a tornyokba szerelt eszközök csőemelési magasságának korlátozott lehetősége és a terep jó áttekintésének hiánya volt, ha „begombolkozva” haladtak. A BMP-2 harcjárművek megjelenésével is ezeket a tapasztalatokat hasznosították, a nagy csőemelkedésű 30 mm-es gépágyú és a többszemélyes torony alkalmazásával.

Lényegében a beavatkozás megkezdésével párhuzamosan megindultak az ENSZ égisze alatt azok a tárgyalások, amelyek a csapatkivonásokat, a megbékélést voltak hivatva szolgálni. Ezeket a résztvevők alaposan kihasználták propaganda-célokra is és mindkét fél igyekezett, hogy komolyan csak jobb katonai pozícióból tárgyaljon tovább. Külön nehézséget jelentett a felkelők rendkívül széttagolt állapota, nehéz volt még az is, hogy a valóban jelentős befolyással rendelkező szereplőket megtalálják. 1982-ben, Brezsnyev halála után rövidesen Andropov került az első titkári székbe, akinek messze nagyobb kitekintése volt a világban zajló folyamatokra, mint elődjének. 1985-ben, Gorbacsov hatalomra kerülésével pedig olyan politikai erők is megjelentek, amelyek valóban próbáltak megszabadulni az afganisztáni háború terhétől. A katonai vezetők egyszerűbb gondolkodású része nyilván minden áron győzni akart – már csak a presztízs miatt is –, egyre több embert és eszközt követelve ehhez a politikai vezetéstől. Az erősen állami kézben tartott médián és a leszerelt katonákon, pletykákon keresztül átszivárgó információk azonban még így is elegendők voltak ahhoz, hogy alapjaiban rendítsék meg a beavatkozás társadalmi támogatottságát éppen úgy, mint az USA-ban a vietnami háború idején. A társadalom által hozott anyagi és emberi áldozatok semmiféle arányban nem álltak a belátható, elérendő katonai-politikai cél hasznával, ugyanis a támogatott afgán politikai vezetésnek nem volt reménye a lakosság nagy többségének megnyerésére.

A szovjet veszteségek 1986-ra már 10 000 fő felett jártak, 500 helikoptert és repülőgépet vesztek és az afgán hadsereg anyagi veszteségeinek pótlása is a szovjeteket terhelte. Karmalt betegsége ürügyén eltávolították, Nadzsib került a hatalomba, kiegyezésre próbált törekedni, Afganisztánt újból Köztársaságként definiálta és nevét ekkor egészítette ki Nadzsibullah-ra, megmutatva a mohamedán vallás iránti elkötelezettségét. A katonai erőfeszítések zöme a felkelők utánpótlási vonalainak elvágására összpontosult, de teljes mértékben nem tudta a célját elérni.

A döntő változást a vállról indítható Stinger légvédelmi rakéták megjelenése okozta, amelynek átadását az amerikaiak azért engedélyezték, mert nyilvánvalóvá vált, hogy a teljes légi fölényre és a helikopterek széleskörű alkalmazására épülő új szovjet taktika előbb-utóbb ki fogja véreztetni a felkelőket. A légvédelem problémája kezdetek óta értelemszerűen nyomasztotta a felkelőket, akik alapvetően a szovjet (illetve kínai eredetű) nehézgéppuskákat alkalmazták erre a célra, de általános tüztámogatásra is, mint könnyen szállítható fegyvereket. Használtak zsákmányolt, szintén vállról indítható és önrá vezetéssel működő Sztrela rakétákat is, azonban ezek érzékenysége nem volt kielégítő, ezért lényegében csak után-lövésre volt alkalmas és könnyen félrevezethető volt fáklyákkal. Nyugatról brit Blowpipe légvédelmi rakétákat is szállítottak, de ezek bonyolultabb kezelésük miatt nem váltak be kellően. A svéd

20 mm-es Oerlikon légvédelmi nehézgéppuskák szintén népszerűek lettek, mert máházottan könnyen szállítható, nagy hatékonyságú eszközök voltak.

A légvédelem megerősödése eredményeként megnöttek a szovjet repülőgép és harci helikopter veszteségek, a gépek a bevetések során rövidebb időt töltöttek a cél felett és előnytelenebb megközelítési útvonalat kellett választaniuk és így kevesebb idő jutott a célkiválasztásra. Emiatt csökkent a légi támogatás hatékonysága és a bevetések száma is, és helyette megpróbálták intenzívebben használni a nagyobb hatótávolságú tüzérséget. A rakéta-sorozatvetők azonban pontosságuk korlátai miatt terület-célok leküzdésére voltak inkább alkalmasak, a szovjetek problémája pedig jórészt amúgy is abból adódott, hogy nehéz volt a kisméretű, mozgó célok felderítése – nem mindig tudták, hova lőjenek – ami a gerilla-háború velejárója.

1988-ra oda jutott a háború, hogy bár minden nagyobb összecsapás lényegében a szovjetek és az afgán kormányerők győzelmével végződött, összességében nyilvánvalóvá vált a vereség. A megerősített pontokon kívül az ország területének a 70-80%-a felkelők ellenőrzése alatt állt és az összeköttetési vonalak biztosítása is egyre nehezebbé vált. A felkelők képesek voltak olyan közelségbe kerülni a városokhoz és a légi bázisokhoz is, hogy eredményes rakéta és aknavető tüzet lőjenek rájuk. A városokban ennek inkább lélektani jelentősége volt, de a földön elpusztított repülőgépek azonnali katonai eredményt jelentettek.

A szovjet csapatkivonás hivatalosan 1988. május 15-ével indult és végig az az érthető törekvés jellemezte, hogy minél előnyösebb helyzetben hagyják vissza az afgán kormányerőket. Ennek meg is lett az eredménye, mert az 1989. február 15-én befejeződött csapatkivonás után még egy elhúzódó polgárháborús időszak kezdődött, amelynek a végén az agresszív mohamedán fundamentalizmus irányzatát képviselő tálibok kerültek hatalomra és ez senkinek sem volt jó a tálibokon kívül. A Szovjetunió azonban rövidesen megszűnt és Afganisztántól északra mohamedán ideológiájú, önálló államok születtek.

Következtetések

Bár az áttekintett három brit-afgán háború és a szovjet invázió vázlatos története több hasonló tanulsággal is szolgál, az éles különbség közöttük az, hogy a britek nem törekedtek az afgán társadalom megváltoztatására, ők csupán nekik tetsző uralkodót akartak, míg a későbbi afgán eseményeket nagymértékben befolyásolták ideológiai szempontok.

1) A szovjet beavatkozás menete és eredménye világosan megmutatja, hogy egy társadalom természetes fejlődési lépcsői kihagyhatatlanok, az esetleges legjobb szándék is ellentétes eredményt hoz, ha a változtatás igénye nem belülről fakad. A katonai erő – különösen idegen katonai erő – alkalmazása pedig ilyen esetekben teljesen szembefordítja a lakosságot a remélt változásokkal. (A marxista ideológia ateista jellege még külön hátrányt jelentett, mert az egyszerűbb lelkületű mohamedánok még a kereszténységet is könnyebben elfogadják, mint az „istentagadást”.)

2) A katonai erő alkalmazása politikai célok elérésére meglehetősen kézenfekvő eszköznek tűnik a politikai vezetők egy része számára, azonban ezzel az eszközzel csak nagyon körültekintően szabadna élni. A fejlett ipari országok ugyanis nem azért hozták létre elsősorban katonai képességeiket, hogy azokat aszimmetrikus konfliktusokban tegyék

neveltségessé, mivel erejüket és képességeik teljes alkalmazását politikai okokból korlátozzák – általában vagy egy világméretű konfliktus kirobbanásának kockázata miatt, vagy bonyolult erkölcsi megfontolások okán. Tehát vagy kellően szabad kezét kell adni a katonai vezetésnek, ha egyszer ilyen eszközök alkalmazásáról szóló döntés születik, vagy nem kell katonai eszközöket alkalmazni katonai eszközökkel el nem érhető társadalom-átalakítási célok megvalósítására egy idegen kultúrában.

3) Az iszlám történelmi szerepének megértése nélkül egyrészt óvatlan lépések történhetnek, másrészt feleslegesen lehet indulatokat gerjeszteni egyébként jóhiszemű partnerekben is. Az iszlám a zsidó és a keresztény vallások tanaiból nőtt ki és szemben a kereszténységgel, amely az egykori Római Birodalom hatalma ellenében jött létre, az iszlám születésétől fogva politikai, hatalmi célokat is szolgált. Sajátossága az is, hogy igen részletesen szabályozza a hívők napi életét. Kezdeti fejlődése során az európai korabeli kultúránál magasabb szintet ért el és a szeldzsuk-török hatalom dominanciája idején már létében fenyegette a kereszténységet. Hanyatlásuk az ipari forradalom, az európai ipari társadalmak technológiai fejlődésének következménye volt, amellyel nem tudtak lépést tartani. A régi dicsőség felsőbbrendűségi érzése, igénye máig hat, fundamentalista szélsőségeire különösen, miközben a mohamedán közösségeknek barátságos, jóindulatú tagjai éppen úgy vannak, mint a keresztényeknek. Más vallásoknak is vannak szélsőségei, azonban az iszlám fundamentalista agresszivitás a fő ellenségnek kikiáltott keresztény, fejlett infrastruktúrájú államok ellen irányul. Ezen országok – éppen a fejlettségükből eredő – sebezhetősége és néha gyermeket politikai liberalizmusa arra készítetett és készítet iszlám szélsőségeket, hogy átvigyék a háborút az „ellenség” területére. A kellő önvédelem szükséges, de igazi, hosszú távú sikert csak az iszlám saját, józan vezetői érhetnek el a fundamentalistáikkal való leszámolásban.

4) Afganisztán terep és éghajlati viszonyai szélsőségesek, elmaradott, törzsi viszonyai kiváló lehetőséget adnak a gerilla-típusú hadviselésre. A megfelelő összetételben alkalmazott és a célnak megfelelő haditechnika és harcjelzés, valamint a szükséges erő alkalmazása lehetővé teszi a katonai sikert, de a katonai siker még nem garancia a társadalom megváltoztatására.

5) A mai haditechnika anyagigényessége olyan utánpótlást, logisztikát követel meg, amelyet még egy aszimmetrikus konfliktus gyengébb tagja sem nélkülözhet. Amíg ezt az utánpótlást nem sikerül elvágni, afgán viszonyok között igen elhúzódó konfliktusra kell számítani politikai megoldás híján.

Felhasznált irodalom

[1.] Stejnberg, J. L. A brit közép-keleti agresszió története. Művelt Nép 1953.

[2.] Cordesman, A. H., Wagner, A. R. The Lessons of Modern War , Vol.III.

Westview Press, 1990

2./1. Table 2.3, 10.old.

2./2. Table 2.1, 2.2, 5-7. old.

2./3. 9-11.old.

2./4. Table 2.2, 7.old.

2./5. Table 2.2, 8.old.

[3.] Ormos, M. Világtörténet évszámokban Gondolat, 1988

[4.] British Battles <http://britishbattles.com/>

- 4./1. First Afghan War, Ghuznee, Size of the armies
- 4./2. First Afghan War, Ghuznee, Size of the armies
- 4./3. First Afghan War, Kabul and Gandamak, 14. bek.
- 4./4. First Afghan War, Siege of Jallalabad, 4. bek.
- 4./5. Second Afghan War, Ali Masjid, Seize of the armies
- 4./6. Second Afghan War, Peiwar Kotal, Seize of armies
- 4./7. Second Afghan War, Kabul 1879, Seize of the armies
- 4./8. Second Afghan War, Maiwand, Seize of armies
- 4./9. Second Afghan War, Kandahar (Baba Wali), Account, 11.bek.

[5.] The Third Anglo-Afghan War http://en.wikipedia.org/wiki/Third_Anglo-Afghan_War

- 5./1. Opposing forces, 1.bek.
- 5./2. Opposing forces, 4.bek.
- 5./3. Course of the war, 3.bek.
- 5./4. Course of the war, 9.bek.